

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case study) กล่าวคือ เป็นกรณีศึกษา การปรับตัวของหญิงอาชีพพิเศษภายหลังกลับภูมิลำเนา ในกลุ่มหญิงอาชีพพิเศษตำบลนาแล้ง (นาม สมมุติ) ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพที่ทำการค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลทางเอกสารที่เกี่ยวข้องแล้ว ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลทางเอกสาร (Documentary analysis) ประกอบกับการวิจัยภาคสนาม (Field research) โดยเริ่มจากการศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้น และเป็นแนวทางสำหรับการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลใน ประเด็นต่าง ๆ ตามกรอบการศึกษาวิจัย ในการเก็บข้อมูลนั้น ได้ทำควบคู่กับการวิเคราะห์ ข้อมูลในลักษณะซ้ำตัวอย่างเดิมอยู่หลายครั้งจนกว่าจะเป็นที่น่าพอใจและเชื่อมั่นได้ว่าถูกต้อง เพื่อ ใช้ทำการสรุปวิเคราะห์ในแต่ละเนื้อหา

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

1. ข้อมูลที่เป็นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ กล่าวคือ ผู้วิจัย ได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการ ศึกษาและประกอบการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษา และข้อมูล พื้นฐานของชุมชนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เช่น ข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองของจังหวัด

2. กลุ่มประชากรในชุมชน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักคือกลุ่มหญิงอาชีพพิเศษภายหลังกลับภูมิลำเนาในชุมชน และเป้าหมายประกอบคือกลุ่มบุคคลในครอบครัวของหญิงอาชีพพิเศษ บุคคลต่าง ๆ ภายในชุมชนที่กลุ่มหญิงอาชีพพิเศษกลุ่มนี้มีปฏิสัมพันธ์ด้วย ไม่ว่าจะเป็นเครือญาติ เพื่อนบ้าน หรือเพื่อน รวมตลอดทั้งสถาบัน กลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มหญิงอาชีพพิเศษในชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเข้าชุมชน

ผู้วิจัยได้เข้าไปชุมชนในฐานะที่เป็นเพื่อนของสมาชิกคนหนึ่งที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้ โดยมีสถานภาพเป็นนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มาศึกษาขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี กิจกรรมต่างๆ ตลอดจนสภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนนี้ ตลอดระยะเวลาของการศึกษาชุมชนได้พักอาศัยอยู่ที่บ้านเพื่อนในชุมชนดังกล่าว โดยใช้ชีวิตและทำตัวเสมือนเป็นสมาชิกคนหนึ่ง of ชุมชน และมองชุมชนในสายตาของคนใน และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ เป็นข้อเท็จจริงทั้งในด้านที่เป็นพฤติกรรมทัศนคติที่เป็น การดำเนินชีวิตในธรรมชาติของสมาชิกในชุมชน ได้มองปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น และโต้ตอบสื่อความกับผู้ให้ข้อมูลในลักษณะการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication)

ในการศึกษารั้งนี้ ได้แบ่งการทำงานออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะแรก เป็นการสร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับสมาชิกในชุมชน พร้อมกับสำรวจข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน ซึ่งในระยะนี้ผู้วิจัยได้ใช้เวลามากกว่าจะได้ข้อมูล เพราะต้องอาศัยเวลาในการสร้างความสัมพันธ์โดยใช้เวลาสัปดาห์ละ 3 วัน คือ วันศุกร์ - อาทิตย์ โดยเข้าไปพักค้างคืนกับครอบครัวของเพื่อนในชุมชน ในที่นี้ขอให้ชื่อว่า "นาง" นางเป็นผู้หญิงในชุมชนที่ได้รับ การศึกษาสูง คือ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี และทำงานที่มีเกียรติคือ รับราชการในจังหวัด นางจะกลับบ้านทุกวันเสาร์ - อาทิตย์ และช่วยครอบครัว

ทำงาน กล่าวคือ ครอบครัวของนางมีอาชีพทำโรงสี ตั้งที่บ้านของนางจึงเป็นศูนย์กลางของ การพบปะของผู้คนในชุมชน และเป็นศูนย์รวมของข้อมูลข่าวสาร ความเคลื่อนไหวอย่างดี

การสร้างความคุ้นเคยในระยะนี้ไม่เป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะครอบครัว ของเพื่อนที่ผู้วิจัยไปอาศัยอยู่ค่อนข้างได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากชุมชน เพราะคนในชุมชนต้อง มารับการพึ่งพิงในการสีข้าว จึงไม่เป็นการยากลำบากเมื่อผู้วิจัยได้รับการแนะนำว่าเป็นเพื่อนและ ปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต้องการเข้ามาศึกษาชุมชนเพื่อการศึกษา ผู้วิจัย เองก็ได้พยายามสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านในชุมชน โดยการช่วยเพื่อนสีข้าวและพูดคุยกับ ชาวบ้านที่มาสีข้าวในระหว่างการเอาข้าวมาสีและระหว่างการรอรับข้าว โดยเรื่องที่พูดคุยก็เริ่ม จากเรื่องที่ใกล้ตัวคือ เกี่ยวกับข้าว ผลผลิต และความเป็นอยู่โดยทั่วไป

ระยะที่สอง หลังจากผู้วิจัยได้สร้างความคุ้นเคย ได้ข้อมูลทั่วไปในเบื้องต้นระดับ หนึ่งแล้ว ผู้วิจัยก็เริ่มเข้าสู่การศึกษาในประเด็นที่ลึกกลง ไปถึงการสืบสาวเรื่องราว ความเป็นมา ของชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่ส่งผลต่อการปรับตัวของหญิงอาชีพบริการพิเศษที่ กลับคืนถิ่น โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการหาข้อมูลหลัก (Key Informant) แบบ Snowball Technique ซึ่งเป็นลูกโซ่โยงเข้าถึงข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักไปสู่ผู้ให้ข้อมูลคนต่อ ๆ ไป ผู้วิจัย ได้เริ่มเก็บข้อมูลจากพ่อของเพื่อนที่พักอาศัยอยู่ด้วยเป็นคนแรก พ่อได้พาผู้วิจัยไปพบและทำความรู้ จักกับผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน ครอบครัวของหญิงที่ประกอบอาชีพพิเศษ ครูใหญ่ เจ้าอาวาส และบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกันหญิงกลุ่มเป้าหมาย หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ไปพบปะพูดคุย กับบุคคลกลุ่มเป้าหมายเหล่านั้นบ่อย ๆ ในบางครั้งก็ซื้อหาอาหารสดไปทำและรับประทานกับ ครอบครัวเหล่านั้น เพื่อจะได้พูดคุยหาข้อมูลในระดับลึก และสังเกตพฤติกรรมของคนในครอบครัว โดยเฉพาะเพื่อมิให้ชาวบ้านมองว่าผู้วิจัยมีความแตกต่างไปจากคนอื่น ๆ ในชุมชน และพยายาม เก็บเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างละเอียด เพื่อการวิเคราะห์ในโอกาสต่อไป

ระยะที่สาม ผู้วิจัยได้ใช้เวลาในช่วงนี้เข้าไปคลุกคลีอยู่กับครอบครัวของหญิงอาชีพ พิเศษกลุ่มเป้าหมาย จนได้ข้อมูลระดับหนึ่งที่มีความอึดตัว คือ มีข้อมูลที่ซ้ำ ๆ กัน ผู้วิจัยจึง

ขอล่าว่าแต่เฉพาะการหาข้อมูลละเอียด เจาะลึก จากครอบครัวของ ชาว แดง เขี้ยว ล้ม ชมพู ฟ้า ต้า เหลือง และ ม่วง โดยสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกของครอบครัวทั้ง 9 เพื่อให้ได้ ข้อมูลที่ต้องการ ผู้วิจัยได้ใช้เวลาถึง 3 เดือน ในการคลุกคลีกับครอบครัวดังกล่าว โดยการ ไปร่วมรับประทานอาหาร ทำกิจกรรมในครอบครัว และชุมชน เช่น ไปทำบุญที่วัด ช่วย เสรีน้ำเวลาว่างมีงานเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้เข้าไปสู่ข้อมูลในระดับลึกของแต่ละ ครอบครัวได้ ขณะเดียวกันผู้วิจัยก็ได้ระมัดระวังตัวเอง ในการที่จะไม่โน้มเอียง ไปทางฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายใดจนเกินไป ทั้งนี้เพื่อให้การสะท้อนภาพออกมาได้อย่างเที่ยงธรรม

2. เครื่องมือและเทคนิคที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

2.1 ประเด็นคำถาม เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเพื่อทราบข้อมูล ทัวไปและข้อมูลระดับลึกจากครอบครัวกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยได้เริ่มใช้เครื่องมือนี้ หลังจากที่ได้เข้าไปสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้าน จนได้รับความไว้วางใจและเป็นกันเองมากยิ่งขึ้นแล้ว การสัมภาษณ์ไม่ได้กำหนดตายตัวแน่นอนว่าจะถามเรื่องอะไร แต่ได้พูดคุย สันทนาในเรื่องปกติทั่วไปที่ใกล้ตัว เมื่อมีโอกาสจึงได้ตั้งคำถามเกี่ยวโยง ไปถึงหัวข้อที่ผู้วิจัยต้องการทราบ เพื่อมิให้ คู่สนทนาารู้ตัวว่ากำลังถูกถามหรือสัมภาษณ์โดยตรง

2.2 แบบการสังเกต ใช้วิธีการสังเกตโดยตรงเพื่อบันทึกสภาพลักษณะทางกายภาพของชุมชน โครงสร้างของชุมชน ความสัมพันธ์ของสมาชิกของสังคม และพฤติกรรม การเรียนรู้ทางสังคมของกลุ่มเป้าหมาย ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดย การใช้ชีวิตร่วมกับผู้คนใน ชุมชน โดยพยายามทำให้สมาชิกของสังคมยอมรับว่าผู้วิจัย เป็นสมาชิกหนึ่งของชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้ สังเกตร่วมไปกับการสนทนา และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับสมาชิกของชุมชนเช่นเดียวกัน

2.3 การบันทึกข้อมูลภาคสนาม (Fieldnotes) เป็นการบันทึกรายละเอียดจากการสังเกต การสนทนา การสัมภาษณ์ ซึ่งช่วยในการเก็บข้อมูลให้ได้อย่างสมบูรณ์ป้องกันการลืม และช่วยตั้งสมมติฐานชั่วคราวในการศึกษาข้อมูลในภาคสนามได้ นอกจากนี้ยังช่วยเรียบเรียงความคิดในการวางแผนงานต่อไป และยังช่วยสรุปข้อมูลได้เป็นระยะๆ อีกด้วย ผู้วิจัยได้ใช้เวลาวันละ 2 - 3 ชั่วโมง ในการบันทึกข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม โดยทำทุกวัน วันต่อวันที่เข้าหมู่บ้าน เพื่อป้องกันการลืม และทำให้สามารถวิเคราะห์ระดับต้น ได้ทันทีที่ข้อมูลยังสด ๆ อยู่

การตรวจสอบข้อมูลและวิธีวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูล โดยพิจารณาถึงความอึดอัด ความซ้ำๆ กัน หรือเหมือนกันของข้อมูล เป็นตัวกำหนดเกณฑ์ในการตอบว่า เพียงพอหรือไม่ และตรวจสอบดูว่าข้อมูลนั้นตอบปัญหาของกรอบการวิจัยหรือไม่ ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Triangulation) ซึ่งมีวิธีการดังนี้

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยตรวจสอบแหล่งที่มา ซึ่งพิจารณาในเรื่อง ต่างเวลา ต่างสถานที่และต่างบุคคล ว่าได้ข้อมูลเหมือนกันหรือไม่
2. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยวิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถาม พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสาร เช่น ข้อมูลชุมชนที่ได้มีการเก็บรวบรวมไว้จากหน่วยงานจังหวัด ประกอบด้วย

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลในขณะที่อยู่ในสนามด้วยตนเองตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัยพร้อมกับวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูลไปด้วยว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร กับใคร เพราะอะไร มีความหมายว่าอย่างไรในการกระทำสิ่งนั้น

2. วิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบการศึกษา หรือข้อสรุปที่สร้างขึ้นในขั้นตอน ซึ่งเรียกว่า สมมติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis) เพื่อสรุปปรากฏการณ์ที่มองเห็นไปหากฎเกณฑ์ หลักการ ทฤษฎี หรือความเป็นนามธรรม (Analytic Induction)

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University